

ואכלת ושבעת

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ: (דברים ח י.)¹

וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ: (דברים יא טו.)²

וּבְתֵימֵי מְלֵאִים כָּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מְלֵאֲתָ וּבִרְתֵי חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חֲצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא נָטַעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ: (דברים ה יא.)³

מסכת גיטין דף סב עמוד א – האכלת הבהמה תחילה

אמרי ליה: ליטעום מר מידי, אמר להו: הכי אמר רב יהודה אמר רב: אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך", והדר: "ואכלת ושבעת" (דברים יא טו.)⁴

מסכת ברכות דף מ עמוד א – תנו אוכל לשוורים

אמר רב: טול ברוך, טול ברוך - אינו צריך לברך, הבא מלח, הבא לפתן - צריך לברך; ורבי יוחנן אמר: אפילו "הביאו מלח, הביאו לפתן" - נמי אינו צריך לברך; גביל לתורי גביל לתורי⁵ - צריך לברך; ורב ששת אמר: אפילו גביל לתורי נמי אינו צריך לברך, דאמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך", והדר: "ואכלת ושבעת" (דברים יא טו.)⁶

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מג סימן טו – אכילה ושביעה לאדם ולבהמה

"ונתתי עשב בשדך לבהמתך", שלא תהא מצטער למדברות. אתה אומר שלא תהא מצטער למדברות, או אינו אלא "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" כמשמעו? תלמוד לומר: "ואכלת ושבעת". הא מה אני מקיים "ונתתי עשב

¹ מחד גיסא פסוק זה חותם את ברכת הארץ שבפסוקים שלפניו: "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר: ארץ חטה ושערה ונפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה". מאידך גיסא, מיד אחריו בא החשש מהאכילה והשביעה ובאה האזהרה: "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך ... פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת: ויבקרך וצאנך ירביץ וקספ וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים". השובע הוא ברכה שחשש בצינדה.

² גם פסוק זה עומד בתווך. מחד גיסא, האכילה והשביעה מסמלת את הטוב הצפוי לעושי הטוב: "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי ... ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך". ומאידך גיסא, שוב אזהרה צמודה: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם וצבדתם אלהים אחרים וכו'".

³ כל הפסוקים שהבאנו עד כאן הם מהפרשה שלנו. אך הנושא מופיע כבר בפרשה ואתחנן הקודמת וגם שם הוא מלווה באזהרה: "השמר לך פן תשכח את ה' אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים". כמו כן חוזר הביטוי ומופיע גם בסוף הספר, בפרשת וילך: "כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותי וזבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר את בריתי" (דברים לא כ). כך או כך, הביטוי "אכל ושבע" שכיח בספר דברים ויותר מכל מצוי בפרשתנו (הביטוי אינו מצוי בשאר ספרי התורה ובנביאים הראשונים. אך הוא חוזר בנביאים אחרונים, יואל ב כו: "ואכלתם אכול ושבעו והללתם את שם ה' אלהיכם", (ראו גם הושע ד י), בתהלים כב כז: "יאכלו ענבים וישבעו", וברות ב יד: "ותאכל ותשבע ותתר"). נשתדל לראות לא רק את השלילה והחשש שבו, אלא גם את הברכה והחיוב.

⁴ נראה שדרשת הפסוק פשוטה ומובנת מעצמה, אבל למי שחפץ בפירוש הנה דברי אבודרהם בברכת הלחם, זימון, ברכת המזון: "כמו שהקב"ה מזמן ומכין מזון הבריות תחילה דהיינו עשב, והדר מבשל אותו לצורך האדם, כמו כן צריך כל אדם לעשות בביתו". ההקשר הרחב יותר של הגמרא שם הוא הסיפור על רב הונא ורב חסדא שישבו (ואכלו כך נראה מהמשך הסיפור ומן הסתם גם דברו בדברי תורה) ועבר לידם גניבא - דמות מיוחדת ו"צבעונית" המופיעה מספר מקומות בתלמוד ובמדרשים. רב הונא ורב חסדא דנים אם לקום לכבודו של גניבא משום שהוא תלמיד חכם, או לא לקום, בשל המריבות והמחלוקות שהוא מעורר מפעם לפעם. סוף דבר שהוא מקדים ומברך אותם, חולק להם כבוד ונכנס איתם בדברי חכמה ותורה. הם מזמינים אותו להצטרף לסעודתם ו"לטעום משנה" והוא עונה להם שאינו יכול משום שעדיין לא האכיל את בהמתו. עוד על דמותו המיוחדת של גניבא ראו קהלת רבה ה א המשל שלו על השועל שנכנס לכרם רעב ויצא ממנו רעב וגניבא עצמו סופו שיצא בקולר, היינו נתפס לעבודת המלך, ואף הוצא להורג ע"י השלטונות הרומים והוריש את נכסיו כמצווה מחמת מיתה (גיטין סה ב, גיטין ז ע"א, גיטין לא ע"ב). ובגמרא ברכות כז ע"א, רב מתארח אצלו בשבת.

⁵ תנו (אוכל) לשוורים.

⁶ הגמרא דנה שם בדיני הפסק בין בציעת הפת (והברכה כמובן) ובין אכילת הפת. אילו פעולות או אמירות נחשבות כהיסח הדעת ויש לחזור ולברך ואילו לא, כגון שהגיש את הפת לחברו ואמר לו: טול ברוך (שאינו נחשב להפסק), או אמר לבני ביתו הביאו מלח (שרב סבור שזה הפסק ור' יוחנן סבור שאין זה הפסק). ואם ציווה לבני ביתו שיתנו את האוכל לשוורים, לבעלי החיות שבמשקו, שלכאורה זה איננו מענייני הסעודה, גם על כגון זה אומר רב ששת שאין זה הפסק משום שאדם מצווה להאכיל את בהמתו לפני שיאכל בעצמו! וכלשון הרא"ש ברכות פרק ו סימן כב להלכה: כל הנך "מילי דסעודה הוא ולא חשיב הפסק". עוד על מאמרו של רב יהודה אמר רב ראו פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) דברים פרשת עקב דף יג עמוד ב: "אמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל ואסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת". ארוחת הבוקר היא דבר חשוב מאד (בבא מציעא קז ע"ב, פסחים קיב ע"א), אבל רק אחרי עבודת ה' ועבודת משק החי.

בשדך לבהמתך? שלא תהא מצטער למדברות.⁷ רבי יהודה בן בבא אומר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך בין התחומים.⁸ ר' שמעון בן יוחי אומר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך שתהא גוזז ומשליך לפני בהמתך כל ימות הגשמים, ואתה מונע ידך ממנה קודם לקציר שלושים יום והיא עושה ואינה פוחתת מדגנה.⁹ רבי אומר: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" - זה פשתן; וכן הוא אומר: "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ" (תהלים קד יד).¹⁰

"ואכלת ושבעת" - סימן טוב לאדם כשבהמתו אוכלת ושבעה, וכן הוא אומר: "יודע צדיק נפש בהמתו" (משלי יב ט). דבר אחר: ואכלת ושבעת, כשבהמתך אוכלת ושבעה עובדת בכח האדמה, שנאמר: "ורב תבואות בכוח שור" (משלי יד ד).¹² דבר אחר: ואכלת ושבעת מן הולדות; אף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר: "ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וכו' " (ירמיה לא יא).¹³

רמב"ם הלכות עבדים פרק ט הלכה ח – הקדמת המזון גם לעבד

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך.¹⁴ ואף על פי שהדין כך, מידת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצַר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר: "כעני עבדים אל יד אדונייהם כעני שפחה אל יד גבירתה" (תהלים קכג ב).¹⁵

⁷ מדרש זה דורש ביאור. נראה לפרשו שמדובר כאן על השפע עד "כדי שביעה" שנראה להלן. יכולה להיות ברכה בשדה לבהמה ולאדם מכל אשר במשקו, ברכה של קיום בסיסי אבל לא של שובע. השדה ייתן את יבולו, אבל אם תרצה להשביע את הבהמה תצטרך לטרוח למדברות, לשדות הפתוחים ולהביא משם מזון כדי שביעת הבהמה שממנה נגזרת גם שביעת האדם. (ראו גמרא ביצה מ ע"א לגבי בהמות מדבריות שיוצאות לשדות הרחוקים, לאפר, מפסח ועד הגשם הראשון; מול בהמות ביינות שרועות ביום מחוץ לתחום, ובאות ולנות בתוך התחום). שואל הדרשן: אולי באמת ונתתי עשב בשדך לבהמתך כמשמעו, היינו רק מה שיש בשדך, כמה שיש? עונים לו ב"תלמוד לומר" מהחצי השני של הפסוק: "ואכלת ושבעת" - מקיש מהאדם לבהמה. כמו שלאדם יהיה כדי שביעה ממשק ביתו ולא יצטרך להשלים בצידי וביציאה למקומות מרוחקים, כך גם לבהמה. והרי לנו תלות הדדית בין האדם לבהמה, לא רק בעצם האכילה ולא רק בקדימות הבהמה, אלא גם בברכה של כדי שביעה, שמן התורה, זהו עיקר חיוב הברכה: "ואכלת ושבעת וברכת". כך נראה לנו לפרש ונשמח לשמוע הערות ופירושים אחרים משוואבי המים באשר הם.

⁸ כפשוטו הוא בשטחים הפתוחים שבין העיירות שאינם שייכים לבעלים מסוימים ועדיין אינם המדבריות המרוחקים, מה שמכונה "אפר". ראו תוספתא ביצה ד יא: "אילו הן מדבריות, אילו היוצאות בפסח ונכנסות ברביעה. ביינות אילו שָׁלְנוּ בתוך התחום". הדיון שם הוא לגבי היתר או איסור שחיטה של בהמות אלה ביום טוב.

⁹ הברכה והעושר החקלאי מתבטאים בגידול שבמהלך החורף חותכים ממנו ומאכילים לבהמה (קציר לשחת?) ומפסיקים שלושים יום קודם עונת הקציר ועדיין הוא מצמיח תבואה לאדם. נראה שמדובר בחיטה של ימי המשנה והתלמוד, או שעורה או אולי אפילו דורה ששימשו הן למאכל בהמה והן למאכל אדם. נשמח לשמוע דעתם של המומחים. עכ"פ, נראה שרשב"י אשר תובע להקדיש את כל הזמן ללימוד תורה ודורש את ואספת דגנך לגנאי, מגלה כאן עניין ובקיאיות רבה בעולם החקלאי ועבודת האדמה. ראו דברינו [ואספת דגנך](#) בפרשה זו. ראו גם [רשב"י - בין המערה לטבריה](#) בל"ג בעומר.

¹⁰ לא זכינו להבין את עניין הפשתן כאן, לבהמה ולאדם (?) ונשמח לקבל תגובות והארות. במהדורת פינקלשטיין מוזכר ראשית שלרבי יהודה הנשיא היו עסקי פשתן (כיתן בארמית) מרובים כמבואר בירושלמי מסכת מעשר שני פרק ה הלכה ה (בשינוי "רבי" במקום "רב" בנוסח שבידנו). לעצם העניין הוא מסביר את דברי רבי כך: "שאף אם תזרע שדך פשתן שהוא ראוי לבהמה קצת, אם תזרע אח"כ תבואה: ואכלת ושבעת, אף שדרך הפשתן להכחיש השדה". שבד"כ לא זורעים תבואה אחרי פשתן. או, כפי שמציע פרופ' ברוך רובין ה"ו, שתספיק לזרוע פשתן שהוא גדול קיץ ומייבש את הקרקע ועדיין תספיק לזרוע את חיסת החורף וירדו גשמים טובים להצמיחה ולגדלה. ונראה שעדיין דברי רבי צריכים ביאור טוב.

¹¹ שובע אוכל לבהמה הוא סימן טוב לאדם, השפע משותף לשניהם והרי הם תלויים זה בזה. בה בעת "יודע צדיק נפש בהמתו". האדם, הצדיק בפרט, זוכר מתי הבהמה שהוא משעבד לעבודתו וכולא אותה בחצרו (על מנת שתהיה זמינה לעבודת המשק החקלאי והמסחרי) רעבה וזקוקה למאכל ושתייה. ראו דברינו [אדם ובהמה תושיע ה'](#) בפרשת נח. ואגב, הפסוק "יודע צדיק נפש בהמתו" נדרש בפנים דרשניות רבות כגון במעשה רחל שהמתנה שנים רבות לעקיבא (נדרים נ א, בדברינו [הנשים הממתינות](#) במיוחדים) או איסור זביחת שור ובנו ביום אחד (ויקרא רבה כז יא, דברינו [אותו ואת בנו](#) בפרשת אמור) ועוד. וכאן נראה שהוא הקרוב ביותר לפשט כפי שמבאר בדעת מקרא: "הצדיק מכיר את נפש בהמתו, משאלותיה וצרכיה ודואג למחסורה".

¹² כפשוטו, השור הוא הטרקטור של ימינו, הוא כח העבודה המרכזי של המשק החקלאי בתקופת חז"ל. ראו פירוש רש"י על דברי ר' יוסי בגמרא שבת קיח ע"ב: "מימי לא קייתי לאשתי ולשורי שורי, אלא: לאשתי ביתי, ולשורי שדי" (ראו דברינו [אשתי ביתי שורי ושדי](#) בדפים המיוחדים). מפרש רש"י: "ולשורי שדי - שהוא עיקר של שדה, דכתיב: ורב תבואות בכח שור (משלי יד)". לעומתו ראו הדרשה בגמרא סנהדרין מב ע"א: "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה - במי שיש בידו חבילות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה: ורב - תבואות בכח שור". השור משמש גם כסמל של ההתמדה בתורה וידיעת המשניות!

¹³ נטלנו רשות להמשיך את הפסוק ולהוסיף את המילים: "ועל בני צאן ובקר" - אלה הוולדות. המשכיות הדורות בבהמה היא סימן ברכה להמשכיות האדם.

¹⁴ שהדין לא לרדות בפרך בעבד הוא מעיקרו לגבי עבד עברי, ככתוב פעמיים בפרשת בהר, ויקרא פרק מג. גם לא לעבוד בו "עבודת עבד" ולא עוד, אלא לתת לו תנאים משופרים כפי שמתארת הגמרא בקידושין כ ע"א ומסכמת בכלל: "כל הקונה עבד עברי, כקונה אדון לעצמו". אבל כאן מדובר בעבד כנעני בו הדין שונה.

¹⁵ נעשה אתנחתא קלה ונפתח סוגריים בנושא קרוב של זכות אכילת העבד לפני אדונו. את הקישור הזה אנחנו חייבים לכסף משנה (ר' יוסף קארו מחבר הבית יוסף והשולחן הערוך, טולדו ספרד 1488 - צפת 1575), אשר בפירושו להלכה זו ברמב"ם, מביא סמך מהגמרא בכתובות סא ע"א המספרת על שני החכמים, אבוה בר איה ומונימין בר איה, שאחד היה מקדים ומאכיל את השמש שלו והשני לא. הראשון זכה לגילוי אליהו והשני לא. וכמו כן, הוא מביא את גמרא בבא קמא שהבאנו לעיל: "אסור לאדם שיטעום כלום

רמב"ן פרשת עקב, דברים יא טו – הבהמה והאדם מתברכים ביחד¹⁶

ואכלת ושבעת - הרי זו ברכה אחרת, שתהא ברכה מצויה בפת שבתוך מעיך ואכלת ושבעת, לשון רש"י.¹⁷ ורבי אברהם אמר: ואכלת ושבעת - שב אל דגנך תירושך ויצהרך, לא אל הקרוב שהוא עשב בשדך.¹⁸ והנכון בעיני שהוא שב אל הכל, ואכלת ושבעת דגן ותירוש ויצהר וגם בני צאן ובקר.¹⁹ ובספרי (עקב טו) ואכלת ושבעת, כשבהמתך אוכלת ושבעת עובדת האדמה, וכן הוא אומר (משלי יד ד) ורב תבואות בכח שור וכו'. דבר אחר: מן הולדות, אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר: "ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה' על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וגו' ", (ירמיה לא יא). וזהו הנכון.²⁰

מסכת ברכות דף מח עמוד ב – המקור לברכת המזון

תנו רבנן: מניין לברכת המזון מן התורה? שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח י) - זו ברכת הזן, את ה' אלהיך - זו ברכת הזימון, על הארץ - זו ברכת הארץ, הטובה - זו בונה ירושלים, ... אשר נתן לך - זו הטוב והמטיב. אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין? אמרת קל וחומר, כשהוא שִׁבַע מברך - כשהוא רָעַב לא כל שכן?²¹

מסכת ברכות דף כ עמוד ב – נשיאת פנים לישראל

דרש רב עזרא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, כתוב בתורתך: "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (דברים י יז), והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: "ישא ה' פניו אליך" (במדבר ו כו). אמר להם: וכי לא ישא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך" (דברים ח י), והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה.²²

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מג – פן תאכל ושבעת

עד שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת". ועכ"פ, נראה מלשונו של הרמב"ם שאין בזה איסור ממש, אלא רק מידת חסידות (ודרכי חכמה!), הגם שחז"ל נקטו בלשון: "אסור לאדם שיטעום כלום עד שיתן לבהמתו". ופשיטא שאם יאכל משהו קודם ויהיה לו כח לצאת ולתת לבהמות לאכול, ואי שיעשה כן. הכוונה, כך נראה, היא לשיבה בסעודה של שביעה: "ואכלת ושבעת". ובכך אנחנו סוגרים את הסוגריים וחוזרים לנושא שלנו.

¹⁶ חזרנו אל הפסוק בפרשה והפעם אל פרשני המקרא. יש לשים לב שאנחנו עדיין בפסוק השני שהבאנו בראש דברינו, הלקוח מהפרשה השנייה של קריאת שמע: "וְנָתַתִּי מִטֶּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסַּפְתָּ דָגְנָךְ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לְבַהֲמֹתְךָ וְאֶכְלָתָ וְשָׂבַעְתָּ". אזכור ההקשר הרחב שמסביב לביטוי: "ואכלת ושבעת" חשוב להבנת גישת הפרשנים שנראה (כולם דרך רמב"ן).

¹⁷ ואכלת ושבעת, אומר רש"י איננה (רק) ההבטחה והתוצאה של כל הברכות הקודמות, של השפע החקלאי בשדות, אלא היא עצמה ברכה. שתהיה שביעה באכילה. שתהיה אכילה מבורכת ומשביעה. כמעט אמרנו: ואכלת ושבעת ובוֹרְכָתָּ.

¹⁸ האדם איננו אוכל את עשב השדה, לפיכך, "ואכלת ושבעת" מתקשר לפסק הקודם: "ואספת דגנך, תירושך ויצהרך".

¹⁹ ראו תיאור השפע לאדם ולבהמה במסכת אבות דרבי נתן נוסח ב פרק ה: "וכן את מוצא כל זמן שהיתה עבודת בית המקדש קיים היתה ברכה בעולם והזול מרובה והדגן מרובה והיין מרובה ובני אדם אוכלים ושובעים והבהמה אוכלת ושבעת, שנאמר: ונתתי עשב בשדך לבהמתך (דברים יא טו)". מה שמזכיר לנו שהכל הוא "אם תשמעו".

²⁰ רמב"ן מצטט את מדרש ספרי שראינו לעיל (רק את החצי השני), רואה בו הסבר פשטני של המקרא (לפעמים המדרש הוא גם פשוט ... ונעזר בו לדחות את פירושי רש"י ואבן עזרא. אין להפריד בין יבול הארץ המיועד לאדם וזה המיועד למשק החי, אומר רמב"ן. הכל שב אל הכל, הכל בונה ומקיים את ואכלת ושבעת "וזוהו הנכון". ואנו נזכרים, משום מה, בתמונת ראי הפוכה של חסר ומחסור: "אמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שאמר הקב"ה לאדם: וקוץ ודרדר תצמיח לך, זלגו עיניו דמעות. אמר לפניו: רבונו של עולם, אני וחמורי נאכל באבוס אחד? כיון שאמר לו: בזיעת אפך תאכל לחם - נתקרה דעתו. אמר ר' שמעון בן לקיש: אשרינו אם עמדנו בראשונה, ועדיין לא פלטינו מינה, דקא אכלינן עיסבי דדברא" (פסחים ק"ח ע"א). וכאן הוא ההפך, לברכה, עשב השדה לבהמה מקיים את ואכלת ושבעת לאדם.

²¹ ראו דבריו ב**ברכת המזון** בפרשת מסעי שם הראינו שלצד הדרשה על ההתפתחות "ההיסטורית" של ברכת המזון, הפסוק בפרשתנו: "ואכלת ושבעת וברכת" הוא המקור ההלכתי לברכת המזון שמכל ברכות הנהנין, היא הברכה היחידה שהיא מן התורה. השווה "תנו רבנן" זה עם תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ו הלכה א: "ברכת הזימון מן התורה שנאמר: ואכלת ושבעת, וברכת - זו ברכת הזימון. את ה' אלהיך זו ברכה ראשונה. על הארץ זו ברכת הארץ. הטובה זו ירושלם ... אשר נתן לך ה' זו הטוב והמטיב. מניין שכשם שאתה מברך לאחריו כך מברך לפניו? תלמוד לומר: אשר נתן לך - משעה שנתן לך". שים לב להבדל לגבי מקור הזימון ולגבי הנימוק מדוע מברכים גם לפני המזון ולא רק לאחריו.

²² התשובה למלאכי השרת היא שעם ישראל מברך על מזונו גם הדל והמועט, גם בימים של מצוקה, גם כאשר מהתורה הוא פטור מברכת המזון בסעודה שאין בה כדי שביעה - זו הסיבה לנשיאת פנים לעם ישראל: "מאחר שהם עושים לפנים משורת הדין, אף הם ראויים לנשיאת פנים" (שטיינזלץ). אין ספק שדרשה זו משקפת מציאות כלכלית קשה של דור הדרשן. ראו שוב דרשת ריש לקיש שהבאנו בהערה 20 לעיל: "אשרינו אם עמדנו בראשונה, ועדיין לא פלטינו מינה, דקא אכלינן עיסבי דדברא" - הלואי שהיינו בגזרת אדם הראשון ואוכלים את עשב השדה כבהמה. ולגבי הדעה המקובלת שברכת המזון היא מן התורה רק אם אכל לשובע, ראו מסכת כלה רבתי ד יא: "אם הטיבונ מעט יהי בעיניך הרבה, וצריך אתה ליתן הודאה שספנוך והטיבו לך ... ומנא לן דאף על גב דלא שבע מיחייב? דכתיב: תן לעם ויאכלו, וכתיב ויתן לפניהם, ויאכלו ויתירו; כדבר ה' - ברכה". מדובר במעשה הנס של אלישע בעשרים לחם השעורים שנתן לפני מאה איש שאכלו והותירו כדבר ה' (מלכים ב פרק ד). הדרשן לומד, משום מה, שהותירו הוא שלא שבעו, אולי השאירו למחר. ראו גם במגילת רות (ב יד): "וְתֹאכַל וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּר". ו"כדבר ה'" היינו שברכו. ואנו מפיטים: "**צור משלו אכלנו ברכו אמוני שבענו והותרנו כדבר ה'.**"

"ואכלת ושבעת ... הישמרו לכם פן יפתה לבבכם". אמר להם: היזהרו שמא תמרדו במקום, שאין אדם מורד במקום אלא מתוך שובע, שנאמר: "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך" (דברים ח יב-יג). מהו אומר? "ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך" (דברים ח יד). כיוצא בו אתה אומר: "כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותינו זבת חלב ודבש". מהו אומר? "ופנה אל אלהים אחרים" (דברים לא כ). כיוצא בו אתה אומר: "וישב העם לאכול ושתה" (שמות לב ו), מהו אומר? "עשו להם עגל מסכה" (שמות לב ח). וכן אתה מוצא באנשי דור המבול שלא מרדו במקום אלא מתוך שובע. מה נאמר בהם: "בתיהם שלום מפתח וכו' שורו עבר וגוי' ישלחו כצאן עויליהם וגוי' יבלו בטוב ימיהם וגוי' " (איוב כא ט – יג), היא גרמה להם: "ויאמרו לאל סור ממנו, מה שדי כי נעבדנו וגוי' " (איוב כא יד – טו). אמרו: טפה אחת של גשמים היא אין אנו צריכים לו: "ואיד יעלה מן הארץ" (בראשית ב ו).²³

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: אפריון נמטייה²⁴ למדרש תנאים ספרי דברים המלווה נאמנה את ספר דברים וממנו שאבנו לדף ולדפים רבים אחרים. ראו [סקירה כללית כאן](#). וראו מתוך ההקדמה למהדורת הורביץ-פינקלשטיין ממנה כולנו שואבים:

כמעט שלושים שנה עברו מזמן הופעת הוצאה זו של ספרי דברים.²⁵ רק ע"י אומץ לבם של העומדים בראש קהילת ישראל בגרמניה, זכה הספר להופיע בדפוס, וההדפסה נגמרה חודש ימים אחרי פרוץ המלחמה העולמית השנייה. למרות כל סבלותיהם הקשות של אחינו בגרמניה בימים ההם והטרדות שעברו עליהם, השתדלו לגמור את ההדפסה. יש לתמוה על אומץ לבם בתנאים האמורים, ועל כח רצונם האדיר, וכן על אהבתם לתורה ולחכמה שהביאו אותם לידי החלטה לגמור בכל אופן את הדפסת הספר. טפסים אחדים נשלחו לארץ ישראל וגם לארצות אחרות. ברם רובם נשאו בגרמניה וכנראה נאבדו בימי המלחמה ולא נשאר זכר מהם.

²³ ראו במדרש שם רשימת כל הדורות שמרדו מרוב גאווה והרגשת "כוחי עוצם ידי". ובילקוט שמעוני פרשת עקב רמז תתנא: "כל מקום שאתה מוצא אכילה ושיעיה שם אתה מוצא אזהרה. בשמע ישראל כתיב ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וכן במקום אחר ואכלת ושבעת השמר לך פן תשכח, אף כאן ... פן תאכל ושבעת וגוי' ורם לבבך ושכחת". החשש שעושר כלכלי יביא לידי גאווה והשחתה תמיד קיים. ולפיכך אנו מתפללים שיתקיימו בנו דברי הנביא יואל (פרק ב): "ומלאו הגרנות בך והשיקו היקבים תירוש ויצהר ... ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם".

²⁴ שבת ניתן, ראו מקור ביטוי זה בסוף גמרא בבא מציעא, קיט עמוד א.
²⁵ מדובר בהוצאה השנייה של מדרש ספרי מהדורת-הורביץ-פינקלשטיין, ניו יורק תשכ"ט. ההוצאה הראשונה נדפסה בברלין בשנת ת"ש (סוף 1939) כפי שמוסבר בהמשך.